

A HATÁROZOTTSÁGI KORLÁTOZÁST MUTATÓ SZERKEZETEK KEDVEZMÉNYEZETTJEI¹

PEREDY MÁRTA

0. Bevezetés

Határozottsági korlátozás alatt azt értjük, hogy bizonyos szerkezetek megkövetelik valamely argumentumuk nem-specifikus voltát, vö. (1a).² A határozottsági korlátozást mutató szerkezeteket röviden HK-szerkezeteknek fogom nevezni, vizsgálataimban a magyar adatokra szorítkozom. A magyarban a HK-szerkezetek a következő jellegzetességekkel bírnak. (i) A szerkezet befejezett aspektusú (vö. (1a) és (1b))³, (ii) a ragozott ige igekötő nélküli (vö. (1a) és (1c)) és hangsúlyos (vö. (1a) és (1d)), (iii) a kötelezően nem-specifikus főnévi csoport a témaargumentumra utal. (iv) Valamint (1a) és (1e) összevetése mutatja, hogy az igekötőtlen igéknek is csak egy bizonyos csoportja képes a nem-specifikus témaargumentummal befejezett aspektusú szerkezetet (azaz HK-szerkezetet) létrehozni. Ezeket az igéket HK-igéknek nevezi az irodalom.

- (1.a) Két év alatt 'épült *a ház / egy ház / ház. – HK-szerkezet
(1b) Két éven át 'épült a ház / egy ház / *ház.
(1c) Két év alatt 'megépült a ház / egy ház / *ház.
(1d) 'Budapesten épült a ház / egy ház / ház.
(1e) *Két perc alatt 'gurult a golyó / egy golyó / golyó.

---

¹ A tanulmány a TS 49873 sz. OTKA projektum keretében készült. Köszönettel tartozom dolgozatom névtelen lektorának, nagyon alapos munkájáért és értékes megjegyzéseire, valamint a kötet szerkesztőjének, Kenesei Istvánnak. Továbbá köszönettel tartozom témavezetőmnek és projektvezetőmnek, É. Kiss Katalinnak is munkám folyamatos támogatásáért.

² Mint azt a jelenség elnevezése mutatja, eredetileg az argumentum határozottsága tűnt a döntő tulajdonságnak (Milsark 1977), ám később kiderült, hogy valójában az argumentum nem-specifikusságát követelik meg ezek a szerkezetek.

³ A folyamatos aspektusú illetve az igekötős igét tartalmazó szerkezetekre a HK-sal el-lentétben, egy specifikussági követelmény mondható ki: a témaargumentumnak specifikusnak kell lennie (l. É. Kiss 1995). (Azonban Szilárd 2009 szerint bizonyos igekötős igékre ez a követelmény nem áll.) Az egy határozatlan névelő (1a)-ban nem-specifikus értelemben, míg (1b-d)-ben specifikusan szerepel.

További jellegzetessége a szerkezetnek, hogy természetes módon kiegészíthető kedvezményezett tematikus szerepű bővítménnyel, pl. (2a,b); sőt bizonyos igék csak a megfelelő bővítménnyel kiegészülve viselkednek HK-igeként, mint azt Szabolcsi Anna híres példája szemlélteti a (2c) jelű példában.

(2a) Épült egy nagyobb garázs (az új kocsinak).

(2b) Van egy túró rudi (neked) a hűtőben.

(2c) Mostam *(magamnak) egy autót.

Az alábbi példák mutatják, hogy a HK-szerkezetek jellegzetes bővítményei a kedvezményezettek (3e,g) mellett, a terminatív (3a,d,f) és a cél (3b,h) tematikus szerepű kifejezések is. A bővítmények bizonyos igék mellett kötelezők (3g-i), mások mellett megfelelő kontextusban (3d-f) vagy akár mindig (3a-c) elhagyhatók.

(3a) Épült egy új ház (a Gellérthegyre)

(3b) Vettem egy napernyőt (az erkélyre).

(3c) Van egy hatalmas tál somlói (az esti vendégségre).

(3d) Ültettem egy virágot ?(a kertbe).

(3e) Vasaltam egy inget ?(Tóbiásnak).

(3f) Festettem egy kerítést ?(a tájképre).

(3g) Dobtam egy csontot *(a Bodrinak).

(3h) Hegyeztem egy ceruzát *(a levélíráshoz).

(3i) Ütöttem egy tojást *(a serpenyőbe).

Jelen dolgozat arra keresi a választ, hogy mi a szerepe a fenti példák határozóinak a HK-szerkezet kialakításában, és mitől függ, hogy kötelezően vagy szabadon jelennek-e meg. A HK-szerkezetek ezen határozóit *célállapot-határozónak* fogom nevezni utalva a szerkezet által kifejezett esemény-szerűség végállapota és célállapota közötti fontos különbségre. Kedvezményezett, terminatív és célhatározó egyaránt szolgálhat célállapot-határozóként. A határozók szerepének megértéséhez a HK-szerkezetek új megközelítésén keresztül jutok majd el.

A határozottsági korlátozás jelenségének középpontjában a specifikuság pragmatikai (és nem igazságfeltételes szemantikai) fogalma áll. A határozottsági korlátozás magyarázatára vállalkozó elméletek fő kérdése az, hogy a

szerkezet ezen pragmatikai tulajdonságával hogyan számoljanak el. Az összes korábbi magyarázat lexikalista abban az értelemben, hogy vagy a szerkezetben megjelenő HK-ige (Szabolcsi 1986, 1992; Bende-Farkas 2002; Piñón 2006) vagy a HK-konstrukció (Kálmán és Varasdi 2005) lexikális tulajdonságaiból vezeti le a jelenséget, vagyis információszerkezeti fogalmakra (specifikusság, információs állapot, nézőponti aspektus (befejezettség)) hivatkozik a lexikonban. A (3)-asban szereplő, általam célállapot-határozónak nevezett kötelező bővítményeket (ha említik) az ige szemantikai argumentumának tekintik (Bende-Farkas 2002; Kálmán és Varasdi 2005), a szerepükre vonatkozó magyarázat háttérében pedig az az intuíció áll, hogy a HK-szerkezet által leírt esemény szándékolt végállapotát, illetve célját fejezik ki.

A jelen magyarázat célja ezzel szemben az, hogy egyrészt kizárólag az igazságfeltételes szemantika keretein belül maradó lexikális információt használjon föl, másrészt hogy az ugyanazt az eseményt ugyanazzal az igével (pl. *épit*), de más-más nézőpontból leíró három szerkezetben (a HK-szerkezet – (1a), a folyamatos szerkezet – (1b) és az igekötős szerkezet (1c)) az ige ugyanazt az információt hozza a lexikonból. Javaslatom tehát ebben az értelemben antilexikalista. A szándék és cél fogalmát egy új entitástípus: a lehetséges entitások bevezetésével csempézem be a statikus szemantikába. Egyrészt támaszkodom Kálmán és Varasdi (2005) lehetségesentitás-fogalmára, másrészt a Piñón (2005, 2008) által a létesítő- (kreatív) igék leírásához javasolt modellt veszem alapul. Ennek kapcsán tisztázom a HK-szerkezetek és a létesítő események viszonyát. Az itteni lehetséges entitások Piñón tételumfogalmának felelnek meg. A javasolt megoldás a valódi és nem-valódi létesítőesemények közötti különbségekre is rávilágít.

Javaslatomban a célállapot-határozók definíció szerint olyan állapot-határozók, a HK-igék pedig olyan igék, melyek témája nem aktuális, hanem lehetséges entitás.

A dolgozatban először az 1. pontban röviden összefoglalom a kedvezményezett és a határozottsági korlátozás viszonyának korábbi lexikalista magyarázatait, majd a 2. pontban empirikus érveket hozok a kedvezményezett (és a többi célszerepű bővítmény) argumentum volta ellen, és néhány elméleti ellenvetést is teszek. A 3. pontban összefoglalom a határozottsági korlátozás általam javasolt magyarázatát, mely egyrészt a lehetséges entitások bevezetésén alapul (3.1.), másrészt pedig annak a szemantikai viszonynak a pontos vizsgálatán, mely a vonzatfunkciójú kifejezéseket az esemény szereplőinek (azaz a tematikus argumentumoknak) megfelelteti (3.2.). A

3.3. alpontban a HK ezen új megközelítésének előnyeit hangsúlyozom. Ebből a javaslatból kiindulva válik világossá a 4. pontban a vizsgált bővítmények szerepe. A javaslat legfőbb érdeme a határozós és határozó nélküli HK-szerkezetek egységes magyarázata. Az 5. pont összefoglalás.

1. Lexikalista elemzések

1.1. Szabolcsi (1986, 1992) – a „létezik” jelentésösszetevő

A (4)-esben szemléltetett kontrasztokat nevezi a szakirodalom határozottsági korlátozásnak (HK). A jelenséget Milsark (1977) írta le először az angol *there*-szerkezetek kapcsán. Szabolcsi (1986) világított rá első ízben arra, hogy a magyarban az igekötő nélküli igéknek egy jelentős csoportja megkívánja a téma-argumentum nem-specifikus (sőt még pontosabban: *utóspecifikus* – lásd alább) voltát.

(4a) Született egy kisbaba. – *Született a kisbaba.

(4b) Érkezett egy vendég. – *Érkezett a vendég.

(4c) Sütöttem egy zserbót. – *Sütöttem a zserbót.

A * jelölés a mondatok befejezett olvasatára érvényes, hiszen ezeket kívánjuk szembeállítani a mondatpárok első mondatai által megtestesített, szintén befejezett HK-szerkezetekkel, melyekben a belső argumentum⁴ *utóspecifikus* értelmezést nyer. A folyamatos (5b) illetve a progresszív (5b') értelmezés duratív események esetén, mint pl. (4c), elérhető. Továbbá befejezett szerkezetet kapunk (durativitástól függetlenül), ha a csupasz igék megfelelő igekötős párja szerepel (leggyakrabban a *meg* igekötő), az NP ilyenkor is specifikus – vö. (5c).

(5a) Sütöttem egy zserbót.

utóspec., bef. → HK-szerk.

(5b) Egy órán át sütöttem a zserbót.

spec., foly.

(5b') Éppen sütöttem a zserbót, amikor...

spec., prog.

(5c) Megsütöttem a zserbót.

spec., bef.

Szabolcsi az *utóspecifikusság* fogalmát Wacha (1978) utótárgy-fogalmára alapozva vezeti be, és a nem-specifikusság altípusának tekinti. Az Enç-féle értelemben (mellyel Szabolcsi szóhasználata összefér) specifikus

⁴ A *belső argumentum* kifejezést a dolgozatban végig szintaktikai értelemben fogom használni, tehát egy vonzatszerepű, akár predikatív, akár nem-specifikus, akár specifikus főnévi csoportra utal. Míg szemantikai értelemben értem a *thematikus argumentum*, illetve a konkrét thematikus szereppel (pl. *téma, ágens* stb.) hivatkozott terminusokat.

egy főnévi csoport, ha van a diskurzusban előzménye, referensére vagy már korábban is történt utalás, vagy egy olyan halmazra történt utalás, melynek a referens eleme. Szabolcsi (1992: 143) ezt úgy fogalmazza meg, hogy a specifikus főnévi kifejezéseknek van egzisztenciális preszuppozíciója, a nem-specifikusnak nincs. A nem-specifikusság tehát a diskurzuselőzmény hiányát jelenti. A nem-specifikus főnévi csoportok kétfélék lehetnek viszont a diskurzus további részéhez való viszonyuk szerint, vagyis aszerint, hogy vezetnek-e be olyan új diskurzusreferenst, mely a diskurzus későbbi szakaszában elérhető. Ha igen, akkor nevezi őket Szabolcsi utóspecifikusnak. Wacha a semleges mondatoknak négyféle aspektuális típusát különíti el. Figyeljük meg a tárgy specifikusságát!

(6a) 'Hoztam föl 'három 'csövet.

Szabolcsi (1992: (14a-d))

(6b) 'Hoztam 'föl 'három 'csövet.

(6c) 'Fölhoztam 'három 'csövet.

(6d) 'Hoztam föl három csövet.

A (6a-c) példák az (5a-c) példák típusaival rendre megegyeznek, a (b) és (c) mondatokban a tárgy specifikus, az (a) mondatban, ez a HK-szerkezet⁵, a tárgy referense korábbról nem ismert, tehát a főnévi csoport nem specifikus. A (6d) jelű mondat egzisztenciális aspektusú, a tárgy itt is nem-specifikus. (6d) jelentése: történt egy „háromcső-felhozási” esemény. A különbség a (6a) és (6d) mondatok között az, hogy míg (6a) tárgyára a mondat elhangzása után vissza tudunk utalni, (6d)-jére nem:

(7a) 'Hoztam föl 'három 'csövet. ... Odaadom neked *az egyiket*.

(7b) 'Hoztam föl három csövet. ... #Odaadom neked *az egyiket*.

Ezért az előbbi utóspecifikusnak nevezzük, az utóbbit nem. Wacha az eredménytárgy (*Főztem egy fazék levest.*) és az iránytárgy (*Béreltem egy összecsukható sátrat.*) fogalmának összevonásával jut az utótárgy-

---

⁵ Láthatjuk, hogy a (6a) példában igeikötős ige szerepel, az igeikötő hangsúlytalanul hátravetve áll, és a szerkezet a HK-szerkezetekkel teljesen párhuzamos:

(i) 'Hoztam föl (*a) 'három 'csövet.

A HK-szerkezet a bevezető elején felsorolt (ii) tulajdonsága (mely szerint az ige igeikötő nélküli) tehát szigorúan véve nem áll, a lényeges tulajdonság az igére eső komment eleji hangsúly.

fogalmához. Szabolcsi (1992: 116.) így ír: „Wacha Balázs tehát létesítő szerkezet utótárgyáról beszél minden olyan esetben, amikor a tárgy a cselekvés eredményeképpen válik számunkra létezővé és egyedivé.”

Az ige szerepét vizsgálva Szabolcsi két igt (pl. két *süít* igt) különböztet meg a lexikonban. Az egyik az állapotváltozást kifejező (nem-kreatív) ige, mely a „cselekvés módját” írja le, ez szerepel szerinte az (5b-c) jelű példákban, a másik a létesítést kifejező (kreatív) ige, mely tartalmaz egy „létezik”, „létrejön” vagy „létrehoz” jelentésszövetevőt is. Szabolcsi a határozottsági korlátozás magyarázatát a következőképpen foglalta össze:

„Végző általánosításként tehát azt mondhatjuk, hogy a ’létezik’, ’létrejön’ és ’létrehoz’ absztrakt logikai jelentéskomponenst tartalmazó ige csak olyan kitüntetett bővítménnyel (alannyal ill. tárggyal) társulhatnak, amely nem előfeltételezi denotátumának a létezését. Ha a denotátum létezése előfeltételezés [azaz a főnévi csoport specifikus], a főnévi csoport [ezekkel az] igékkel állító változatban tautológiát, tagadó változatban kontradikciót hoz létre.

[...] úgy gondolom, hogy ha valamely grammatikai elmélet ugyanezt a jelenségcsoportot más módszerekkel és eszközökkel írja is le, mindenképpen ennek a magyarázatnak az analogonját kell a maga módján reprodukálnia” (Szabolcsi 1992: 143–144).

1.2. Maleczki (2000) – speciális szintaktikai szerkezet

Maleczki (2000) a jelenség információs szerkezeti vonatkozását kívánta hangsúlyozni az által, hogy a HK-szerkezeteknek speciális szintaktikai szerkezetet tulajdonított mondván, hogy a magyarban az információs szerkezet leképeződik a szintaxisban. Ez a megoldás azonban az információs szerkezetet, bár nem közvetlenül, hanem a szintaxis által közvetítve, a lexikonhoz köti, ugyanis a HK-szerkezetnek megfelelő szintaktikai szerkezetet az ige lexikális tétele hívja elő.

1.3. Bende-Farkas (2002) – DRT

Bende-Farkas (2002) a diskurzus-reprezentációs elmélet (DRT) keretében vizsgálja a HK-t. A szerkezet jellegzetességeiért itt is az ige a felelős: a HK-igék olyan könnyű (azaz szemantikailag defektív) igék, melyek igemódosítóként tartalmaznak egy rejtett aspektus-operátort, mely a befejezett aspektusért felelős és bevezet egy állapotot a komplex eseményszerkezetbe. Az állapotot Bende-Farkas a témaargumentum és egy *általánosított célszerző argumentum* közötti kapcsolat létrejöttével definiálja, a belső argumentum

reprezentációját egyesíti az állapot leírásával, azaz a belső argumentum inkorporálódik az igébe, és a határozatlan névelő ellenére tulajdonképpen csupán predikatív tartalmat hordoz. A belső argumentumhoz tartozó diskurzus-referenst azért a névelő vezeti be, az ige leírása csupán egy helyet (*placeholder*-t) tartalmaz ennek számára.

A dolgozatban vizsgált határozókat Bende-Farkas tehát a HK-ige általánosított célszerepű argumentumának tekinti. Szerinte azon igék esetén, melyek mellett a határozó kontextustól függetlenül implicit marad, ez az argumentum egy tartomány- vagy világváltozó.

1.4. Piñón (2006) – diskurzusreferensek a lexikonban

Piñón (2006) a HK-igéknek egy olyan lexikális szemantikai leírását adja, melybe expliciten belefoglalja a jelenség alapvetően dinamikus szemantikai jellegét. A lexikai tételekben megjelennek az információs állapotok, és a HK-szerkezet jellegzetes diskurzusfunkciójáért, az új diskurzusreferens bevezetéséért, teljes mértékben a HK-ige lexikális tétele a felelős, míg a legtöbb elemzés szerint (pl. Bende-Farkas 2002; Farkas és de Swart 2003) ebben a névelőnek is szerepe van. Ennek megfelelően ő is szemantikai inkorporációról beszél, és a határozatlan NP-t predikatív tartalmúnak tekinti.

1.5. Piñón (2005, 2008) – aktuális entitások és templátumok

Piñón két másik munkájában a valódi létesítőigékkel foglalkozik statikus, extenzionális szemantikai keretben. Mivel a valódi létesítőeseményekre HK-szerkezetekkel is tudunk utalni, pl. (5a) (az igekötős (5c) és a folyamatos (5b) illetve progresszív (5b') szerkezetek mellett), sőt a HK-szerkezetek interpretációja az új diskurzusreferens megjelenése miatt mindenképpen valami absztrakt, diskurzusbeli létesítésnek felel meg, ezért a létesítés és a HK-szerkezet szemantikájának vizsgálata összekapcsolódik. (Viszonyukról még szó esik a 3.1.1. alpontban.) Piñón bevezeti modelljébe az ún. templátumokat (*template*) az aktuális entitások mellett. Az aktuális entitások két nagy csoportjának (individuumok és események) megfelelően vannak individuum- és eseménytemplátumok.⁶ A templátumok és aktuális entitások kétféle viszonyát különbözteti meg: az instanciaviszonyt (pl. egy ház absztrakt terve mint templátum és a felépült ház mint aktuális entitás közötti viszony) és a

---

⁶ Piñón modelljében időintervallumok és ennek megfelelően intervallum-templátumok is szerepelnek.

reprezentációs viszonyt (mely a ház absztrakt terve és a tervrajz mint aktuális entitás között áll fenn). A *terveztem egy házat* mondat a templátum reprezentációjának létrehozásáról szól, míg az *építettem egy házat* az instanciájáról. A reprezentációs viszony kulcsfontosságú, ugyanis a templátumok megszűnnek létezni, ha nem létezik reprezentációjuk az aktuális világban. Mindebből kitűnik, hogy Piñón szigorúan az aktuális világhoz való viszony révén ragadja meg a templátum fogalmát a lehetséges világok szemantikájától függetlenül. Azaz függetlennek tekinti a létesítés kérdéskörét és az intenzionális jelenségeket; így modellje egyesíthető egy modális logikai kerettel, de a létesítést magát nem modális jelenségként ragadja meg.

1.6. Kálmán és Varasdi (2005) – a specifikusság lehetségeségen alapuló fogalma

Kálmán és Varasdi (2005) elsősorban arra keresi a választ, hogy honnan ered a HK-igék megfelelő igekötős alakja mellett a főnévi csoport feltétlen specifikus értelmezése, és arra jut, hogy a specifikusság Enç-féle fogalmát (Enç 1991) tágítani kell. A lehetséges entitás fogalmát azon folyamatokhoz kötve definiálják, melyek betetőzése az aktuális világbeli instancia létrejöttéhez vezetne. Ezek után egy főnévi csoportot akkor és csak akkor neveznek specifikusnak, ha az előfeltételezi egy olyan lehetséges entitás létezését, melynek aktuális világbeli instanciája a kérdéses entitás lenne.

Kálmán és Varasdi röviden kitér a kedvezményezetti bővítmény szerepére: azt a HK-konstrukcióban megjelenő ige argumentumának tekinti, a létesítőesemény betetőzésekor a téma és a kedvezményezett között meghatározott kapcsolat („intim viszony”) létesül.

1.7. Összegezve

Mindegyik magyarázat kiemelt jelentőséget tulajdonít a végállapotnak, az utóspecifikus belső argumentumot valamiképpen erről az állapotról szóló predikátumnak tekintik, míg az ige lexikai tétele tartalmazza magát a végállapotot. Ennek következtében ugyanahhoz az igehez más-más lexikális tartalmat rendelnek az (5)-ös példában szemléltetett három különböző szerkezetben; köztük lexikális transzformációk teremthetnek kapcsolatot.

Az általánosított cél szerepű bővítmény kérdésre összpontosítva azt állapíthatjuk meg, hogy csak Bende-Farkas illetve Kálmán és Varasdi foglalja bele őket közvetlenül a HK-igék szemantikai leírásába, ők az ige argumen-

tumának tekintik őket és a HK-szerkezet által kifejezett esemény végállapothoz rendelik.

A 3. pontban vázolom föl határozottsági korlátozás antilexikalista megközelítését, előtte azonban lássuk a célállapotok argumentumként való interpretációja ellen felhozható érveket.

2. A célállapotok argumentumként való elemzésének gyenge pontjai

2.1. Empirikus ellenvetések

2.1.1. A mondat főhangsúlya

A magyar mondat főhangsúlya a mondat fő állítására esik, összetett predikátumok esetén befejezett aspektusban a végállapatra utaló kifejezés (leggyakrabban egy igekötő) kapja a főhangsúlyt. Amennyiben igaz az, hogy mind a célállapot, mind az utóspecifikus belső argumentum az esemény végállapotát adja meg, nem világos, hogy a HK-szerkezetben egyikük miért nem a főhangsúlyos, ige előtti pozíciót foglalja el. Szabolcsi (1986) a határozatlan NP-t „túl nagynak” ítéli, és ezért egy vele koreferens üres elemet feltételez az igemódosítóban, Bende-Farkasnál pedig a rejtett perfektivitás-operátor áll ott. Valójában azonban teljes DP-k is előfordulnak igemódosítói pozícióban (pl. *Az árokba gurult a labda*), a rejtett elemek feltételezése pedig stipuláció, melyre a jelen javaslatban nem lesz szükség.

2.1.2. A célállapotot nem implikálja a mondat

A HK-szerkezetek befejezett aspektusúak. Ha a célállapot-határozók valóban a végállapatra utalnának, akkor a határozó által leírt állapot beálltát implikálnia kellene a mondatnak. Ez azonban nincs így. A (8a)-beli példa mutatja, hogy a tényleges végállapot beállta (a piros tojás léte) nem kérdőjelezhető meg, viszont a célállapot beállta megszüntethető implikátúra, vö. (8b).

(8a) Festettem egy piros tojást   *... de végül kéket festettem.

(8b) Festettem egy piros tojást Tádénak   ... de végül nem adtam oda neki.

Alább szerepelnek a (3)-as példák közül azok, melyekben a célállapot fennállása megszüntethető implikátúra, azaz elképzelhető olyan kontextus, melyben az új entitás létrejön ugyan, de nem kerül a határozó által jelölt állapotba. Ezek a példák a végállapot és a célállapot elkülönülését bizonyít-

ják. Az implikátúra azokban a példákban szüntethető meg, melyekben a határozó cél vagy kedvezményezett szerepű volt.

- (9b) Vettem egy napernyőt az erkélyre, ... de végül a kertben használok.
(9c) Volt egy tál somlói az esti vendégségre, ... de végül már ebédre elfogyott.
(9e) Vasaltam egy inget Tóbiásnak, ... de végül nem is azt vette föl.
(9g) Dobtam egy csontot a Bodrinak, ... de végül a Bundi kapta el.
(9h) Hegyezttem a levélíráshoz egy ceruzát, ... de végül nem írtam levelet.

Azokban a példákban viszont, melyekben a határozót terminatív szerepűnek azonosítottuk, az állítás a célállapot fennálltát is maga után vonja. Ennek magyarázatára a 4.3. alpontban kerül sor.

- (9a) Épült egy új ház a Gellérthegyre, *... de végül a Sashegyen állt.
(9d) Ültettem egy virágot a kertbe, *... de végül a verandán pompázott.
(9f) Festettem egy kerítést a tájképre, *...de végül nem volt a képen kerítés.
(9i) Ütöttem egy tojást a serpenyőbe, *... de mellément.

2.1.3. A célállapot-határozói bővítmények nem a HK-szerkezet jellegzetességei

A korábbi elemzések (Bende-Farkas 2002; Kálmán és Varasdi 2005) csak a HK-szerkezet, pl. (5a), esetén állítják, hogy van az igének egy célállapot argumentuma, a folyamatos (illetve progresszív) és igekötős rokon szerkezetekben, (5b-c), nem. Vagyis eltérő argumentumszerkezeteket feltételeznek. Ugyanakkor az utóbbiakban is megjelenhet a célállapot, vö. (10b-c), tehát nem világos, hogy mi alapján tekintendő a határozó (10a)-ban argumentumnak, (10b-c)-ben viszont szabad határozónak.

- (10a) Sütöttem egy zserbót Húsvétra.
(10b) Éppen sütöttem egy zserbót Húsvétra, amikor...
(10c) Megsütöttem egy zserbót Húsvétra.

2.2. Elméleti ellenvetések

2.2.1. Két argumentum is reprezentálja a végállapotot

Az 1. pontban említett javaslatok egyetértenek abban, hogy a HK-szerkezetek belső argumentuma a leírt esemény végállapotára utal. Tehát például egy valódi létesítőesemény esetén (*épült egy ház*) nem a folyamat-

szakasz témájára referál (ami először csupán egy téglahalom, majd egy félház stb.), hanem az esemény betetőzésekor létrejött objektumra. Ezt fejezik ki úgy az elméletek, hogy a témaargumentum szemantikailag inkorporálódott a végállapotba (vagy a végállapot a témába). Ha a célállapot-határozók is argumentumai a HK-igének, és szintén a végállapotot azonosítják, akkor az esemény, és így a téma, végállapotát az ige két argumentuma is reprezentálja, míg a folyamatszakasz témájára szigorúan véve nem utal semmi. Ez elvben lehetséges, ám nem tudok más esetről, amikor a téma végállapotára két kötelező argumentum is utalna.

Ellenpéldaként felmerülnek a visszaható névmási és testrészi áltárgyas szerkezetek, pl. *vörösre sírta a szemeit*. Csakhogy itt a *vörös* tulajdonság adja meg a végállapotot, az *a szemei* pedig a végállapot témáját. Viszont a HK-szerkezetekben, pl. *rajzolt Tádénak egy almát*, az állítás szerint a *Tádénak* is a téma végállapotát adja meg (a Tádé birtokában levés tulajdonságával), és az *egy alma* is az almaság tulajdonsága által, mely a végállapotban, és csak ott, áll a témára. A téma maga viszont implicit marad. (Parsons (1990) elemzésében a belső argumentum a témát jelöli, javaslatára a 3.1. alpontban kitérek.)

2.2.2. Az implicit argumentum mint tartományváltó

A célállapotra utaló határozó hiánya intuitíven jól megfeleltethető valamiféle tartomány- vagy világváltozó implicit jelenlétének, ám az efféle objektumokra való hivatkozás határai nem világosak. Például a ki nem fejezett hely- és időhatározókról is állíthatnánk, hogy impliciten jelen vannak, és így minden ige argumentumszerkezetébe felvehetnénk őket. Ez konceptuálisan indokolt is lenne, de nyelvileg nem. A célállapotok esetén a célállapot beálltára vonatkozó implikáció 2.1.2. alpontban tárgyalt hiánya miatt még konceptuálisan sem egyértelmű a helyzet.

Ha el is fogadjuk a tartományváltozók implicit jelenlétét, akkor is további magyarázatot igénylő nyelvi tény marad, hogy bizonyos esetekben kötelező a határozó megjelenése, más esetekben nem.

2.2.3. Entitást jelölő vs. tulajdonságot jelölő argumentumok

Az argumentum-státusz meghatározása általában sem problémamentes. Kérdés többek között, hogy a hagyományos argumentumtesztek és az aspektuális alapon való besorolás (ez utóbbit képviseli például Tenny (1994)) egységes argumentumfogalomhoz vezetnek-e. Reinhart (2002) Théta-rendszere egyáltalán nem támaszkodik aspektuális információra. Az aspektuális

alapon argumentumnak tekintett kifejezések (pl. terminatív és rezultatív elemek) nem az esemény valamely szereplőjét adják meg, hanem valamely szereplő (általában a téma) (vég)állapotát, mégpedig úgy, hogy egy az adott állapotban releváns tulajdonságot jelölnek. Ezért másodlagos predikátumnak is szokás őket nevezni a szintaktikai irodalomban. Ha a most vizsgált célállapot-határozókat a végállapotot megadó kifejezéseknek tartjuk, akkor ők is ebbe a csoportba tartoznak. Ezek a bővítmények kilógnak a hagyományos argumentumtesztek alól. A releváns teszteket Rákosi (2007) összefoglalójából emelem ki.

1. Az argumentumok az eseményben szereplő entitásokat jelölik. Ez, mint említettem, a célállapotokra nem igaz, ők egy szereplő tulajdonságát jelölik.

2. Komlósy (1992) is említi, hogy a szabad határozók egyik fő ismérve, hogy a mondat jelentéséhez való hozzájárulásuk kiszámítható morfológiai összetevőik jelentéséből, míg az argumentumok tematikus szerepe csak régensük ismeretében határozható meg. Ennek alapján az itt vizsgált határozók nem argumentumok.

3. Adott típusú szabad határozóból szerepelhet több is a mondatban, vö. (11). Ez a tulajdonság a terminatív és célhatározókra igaz, a kedvezményezett viszont nem ismételhető. Ez mégsem bizonyítja a kedvezményezett argumentum voltát, mert az ismételhetőség csupán elégséges, de nem szükséges feltétele a szabad határozói státusznak.

(11) Vettem egy új bakancsot a nyaralásra az erdőbe a túrázáshoz.

4. A valódi argumentumok morfológiai kódolása kötött, míg az adjunktumoké szabad. A vizsgált határozók e szempont alapján is adjunktumok, vö. (12).

(12) Vettem egy új bakancsot a túrához / a túrára / a túra kedvéért.

A célállapot-határozók argumentumstátusza tehát még azokban az esetekben sem megkérdőjelezhetetlen, amikor implikálja a mondat az általuk kifejezett állapotot, mint a (9a,d,f,i) példákban.

2.3. Összegezve

Összegezve tehát a 2. pont eredményeit: a célállapot-határozók nem a HK-szerkezet által leírt esemény végállapotát fejezik ki (sok esetben megszüntethető implikaturá csupán az állapot beállta, vö. (9)), illetve még a végállapotra utaló határozók esetén is hozhatók fel érvek az argumentum-státusz ellen (bár ennek az általánosabb kérdéskörnek a részletes vizsgálata túlmutat a jelen dolgozat célkitűzésein).

3. A határozottsági korlátozás új megközelítése

A célállapot-határozók szerepének magyarázatában a HK egy újabb megközelítésére támaszkodom. Javaslatom lényege az, hogy a határozottsági korlátozást nem feltétlenül az igének tulajdonítja, hanem egy olyan általánosabb jelenségnek, mellyel egyszerre magyarázhatók a hagyományos HK-igét tartalmazó HK-szerkezetek és a jelen vizsgálat középpontjában álló azon szerkezetek is, melyekben a határozó látszik szerepet játszani a határozottsági korlátozás szempontjából.

A fő állítás az lesz, hogy a határozottsági korlátozás megjelenése az impliciten jelenlévő témaargumentum, mely a HK-szerkezetekben lehetséges entitás, és a belső argumentum által jelölt aktuális entitás azonosításához köthető. A kérdés az, hogy honnan származik a szerkezetben a lehetséges entitás. Ha az ige témaargumentuma, akkor kapjuk az irodalomban vizsgált eseteket, melyek a HK-ige-szemléletet támasztják alá. Ha viszont egy másodlagos predikátumként megjelenő állapotthatározó témaargumentuma, akkor azt tapasztaljuk, hogy a határozó kötelező a szerkezetben, az ige viszont nem tipikus HK-ige.

A 3.1.-es alponthban bemutatom, hogy a lehetséges entítások bevezetése a HK-szerkezetnek és a vele rokon jelenségeknek az eddigieknél általánosabb tárgyalását teszi lehetővé, a 3.2.-es alponthban pedig a belső argumentum és a neki megfelelő tematikus argumentum közti megfeleltetésre vonatkozó javaslatomat mutatom be, mely a névszói állítmányú (azaz nominális) mondatokkal való analógián alapul.

3.1. Lehetséges entítások

Javaslatom célja, hogy a lexikális információt különválassa az információszerkezeti és pragmatikai információtól. A lexikális tételek leírásában egyetlen új feltételezést teszek: bevezetem a *lehetséges entítások* fogalmát Piñón (2005, 2008) templátumainak mintájára (l. 1.5.). A lehetséges entitá-

sokra a következők állnak. (i) Nem elemei az aktuális világnak, hanem tervként, lehetőségként léteznek, (ii) és a reprezentációs viszony által kapcsolódnak az aktuális világ valamely eleméhez (pl. Piñón (2008) szerint a ház mint lehetséges entitás reprezentációja a tervrajz vagy akár az a neurális állapot, mely a ház tervezőjének agyában a ház tervéért felelős). Ugyan a templátumok Piñónnál a lehetséges világok bevezetése nélkül jelennek meg a modellben, nagyon hasonlítanak Kálmán és Varasdi (2005) lehetséges entitásaihoz, ugyanis igaz rájuk az, hogy (iii) a templátum-témájú folyamatok betetőzése, a templátum aktuális világbeli instanciájának létrejöttével jár.

Azt állítom, hogy a HK-szerkezet belső argumentuma aktuális entításra referál, míg az (5)-ös példában szereplő, másik két létesítést kifejező (az igekötős és a folyamatos) szerkezeté lehetséges entításra. Parsons (1990: 172–180) ez ellen az ontológiai megkülönböztetés ellen érvel mondván, hogy a folyamatos szerkezet belső argumentuma egy ún. részleges objektumra (*unfinished object*), azaz a folyamat témaargumentumának elkészült részére utal, melyre hivatkozhatunk ugyanazzal a főnévi kifejezéssel, mint a kész objektumra. Egyetértek Parsons-szal abban, hogy a részleges objektumokra hivatkozhatunk ugyanúgy, mint a kész objektumra, és azzal is, hogy vannak olyan folyamatos (és progresszív) valamint igekötős szerkezetek, melyekben ezekre történik utalás (ezek az állapotváltozást leíró szerkezetek, l. 3.1.2.), de mindez nem zárja ki, hogy léteznek lehetséges entításokról szóló szerkezetek is. Alább a 3.1.2. alpontban érvelek e kettősség mellett.

3.1.1. A HK-szerkezet és a létesítőesemények viszonya

Átveszem Piñón (2005, 2008) modelljét, de nem veszem át konkrét elemzését, melyet a valódi létesítést kifejező igék különböző típusaira (fizikai objektum, esemény, illetve templátum létesítése) ad a „növekvő” (*incremental*) és a „létesített” (*created*) tematikus szerepekre támaszkodva, illetve azt sem, ahogy a magyar *meg* igekötőt elemzi. Fő ellenvetésem az, hogy az efféle elemzések erősen támaszkodnak a való világbeli létesítésről való tudásunkra. Ugyanakkor nyelvileg nem alkotnak külön osztályt ezek az események sem lexikális szinten (hogy a valódi létesítést kifejező igéknek és csak nekik lenne valamilyen speciális tulajdonsága), sem a szerkezet szintjén (hogy csak bizonyos szerkezetek lennének alkalmasak a kifejezésükre). Egyrészt tudjuk, hogy a HK-szerkezetek, bár kifejezhetnek valódi létesítést (pl. *épült egy ház, sütöttem egy tortát* stb.) vagy, absztraktabban, adott kontextusbeli „létesítést”, azaz a cselekvés általi elérhetővé válást (pl. *érkezett egy*

vendég, hoztam egy asztalt stb.), de akár olyan eseményeket is, melyek a valóságban „elérhetetlenné válásnak” felelnek meg (pl. *ettem egy almát*). Másrészt a létesítőesemények nyelvi leképezésének csupán egyik lehetséges módja a HK-szerkezet, hiszen az igekötős szerkezet (*megépült a ház*), a folyamatos (*egy éven át épült a ház*) vagy a progresszív szerkezet (*éppen épült a ház, amikor ...*) egyaránt szólhat létesítésről. A szerkezet típusa és a való világbeli esemény (ha egyáltalán azt fejez ki az adott szerkezet) két független dimenzió tehát. Ami miatt a HK-szerkezet fogalmát mégis könnyen azonosítjuk valamiféle létesítés fogalmával, az az, hogy a diskurzus szintjén (és csak ott) valóban a HK-szerkezetek a létesítőszerkezetek, hiszen a diskurzus szintjén a létesítés nem jelent mást, mint egy tartós, új diskurzusreferens bevezetését, azaz egy utóspecifikus kifejezés megjelenését. (A nem utó-, de nem-specifikus kifejezés diskurzusreferense nem marad fenn tartósan a diskurzusban, azaz a későbbiekben már nem elérhető.)

Ezek után felmerül a kérdés, hogy a diskurzusbeli létesítés, azaz egy utóspecifikus kifejezés megjelenésének kizárólagos lehetősége-e a HK-szerkezet. Javaslatom szerint igen, ugyanis az utóspecifikus kifejezés felelős a szerkezet befejezett olvasatáért, azaz az időbeli nem-homogenitásért (hiszen a végállapotban új entitásként jelenik meg). Ha tehát az utóspecifikus kifejezést nem-utóspecifikusra cseréljük, akkor már egy másik, nem befejezett aspektusú szerkezetet kapunk. Az eredmény tehát az, hogy a nem utóspecifikus kifejezés ki van zárva a szerkezetből, azaz a szerkezet HK-szerkezet.⁷

---

⁷ A helyzet ennél bonyolultabb, ugyanis az igekötős befejezett (ia) mondat elhangzása után is utalhatunk határozott kifejezéssel az aktuális entitásra, l. (ib), pedig az igekötős szerkezetben, a jelen javaslat szerint, a belső argumentum a lehetséges entitásra referál, instanciájára, az aktuális entitásra nem történik utalás. Az viszont igaz, hogy az (ia) jelű mondat befejezett aspektusa implikálja az instancia létrejöttét, ami elegendő ahhoz, hogy (ib) határozott NP-jének (*benne*) referensét akkomodáció révén azonosítani tudjuk. Ezen az indirekt módon tehát az igekötős szerkezet is „bevezette” az aktuális entitás diskurzusreferensét.

(ia) Megépült végre a Művészetek Palotája.

(ib) Kocsis Zoltán szerint olyan az akusztikája, hogy még a légyfingot is meghallani *benne*.

Maleczki (2000) tárgyal olyan példákat, melyben az atelikus esemény ágense lehet utóspecifikus, ha egy helyhatározó is van a mondatban:

(i) Egy tündér táncolt a tó tükrén.

Ez a szerkezet nem HK-szerkezet, mivel a specifikus alany sincs kizárva, tehát ellenpéldaként szolgál azon állításomra, mely szerint kizárólag HK-szerkezetekben fordulhat elő utóspecifikus kifejezés. Ezt a problémát ebben a dolgozatban nem tárgyalom, csak megjegyzem, hogy a megoldást abban látom, ha a HK-jelenségről, a hagyományos szemlélettel ellentétben,

3.1.2. Az igék kombinálódása az aktuális és a lehetséges entitásokkal

Az eddigiekben is igyekeztem világosan különválasztani két fogalmat: a predikátum szemantikai (más néven thematikus) argumentumát és a megfelelő szintaktikai argumentum (vonzat) diskurzusreferensét. A kettőjük közötti pontos viszonyról szólok a 3.2. alpontban, de a különbséget már most is fontos szem előtt tartani.

Javaslatomban azoknak az igéknek, melyeket a HK-igékhez szokás sorolni, az felel meg, hogy az ige témaargumentuma lehetséges entitás. Például a *síit* ige témája lehetséges entitás az (5)-ös példa mindegyik szerkezetében. Ez talán meglepő, hiszen eddig azt a kontrasztot hangsúlyoztam, hogy míg az igekötős és folyamatos szerkezetek szintaktikai belső argumentuma lehetséges entitásra referál, addig a HK-szerkezeté aktuális entitásra. Ez továbbra is fennáll, de ettől még a téma mindhárom esetben lehetséges entitás. Pontosan ezért fontos a fent említett különbségtétel. A 3.2. alpontban azt fogjuk látni, hogy azonosítás egy aktuális és egy lehetséges entitás között is létrejöhet (ez a köztük lévő instanciaviszony), tehát lehet lehetséges entitás a szemantikai argumentum és aktuális entitás a neki megfelelő vonzat referense.

A létesítést, elérhetővé válást kifejező események jellegzetessége, hogy témájuk lehetséges entitás, betetőzésük implikálja az instancia létrejöttét, elérhetővé válását. Az állapotváltozást leíró igék témája ezzel szemben aktuális entitás. Ezért az ilyen események betetőzése nem jelenti új entitás megjelenését, csupán a téma állapotváltozásának lezajlását.

Gyakran ugyanazok az igék fejezhetnek ki állapotváltozást (az aktuális téma valamely paraméterének változását) és létesítést (vagy elérhetővé válást) is. Ez azt jelenti, hogy az adott ige nem szelektálja szigorúan a témája lehetséges/aktuális voltát, hanem az ige+témaargumentum együttes jelentését az ige jelentése és a téma ±lehetséges tulajdonsága kompozicionálisan hozza létre. Az alábbi párokban az első tárgy az aktuális, a második a lehetséges interpretációt valószínűsíti.

- (13) veri a tojást / a habot; örli a búzát / a lisztet; fúrja a falat / a lyukat; olvasztja a jeget / a vizet; kavarja a levest / a tésztát

---

nem mint a specifikusság tiltásáról, hanem mint az *utóspecifikusság engedélyezéséről* gondolkodunk.

3.1.3. Az ige lexikális jelentése: a „cselekvés módja” jelentésösszetevő

Az előző alpontról az derül ki, hogy megoldásomban nem az ige Szabolcsi-féle „létezik” jelentésösszetevője teszi lehetővé a HK-szerkezetet, hanem a témaargumentum lehetséges entitás volta. Ez önmagában azonban csak szükséges feltétel, hiszen a lehetséges témával álló ige még folyamatos szerkezetben és megfelelő igekötővel kiegészülve igekötős befejezett szerkezetben is szerepelhet. A HK-szerkezetben a belső argumentum referensének típusa (aktuális volta) lesz meghatározó. Ebben az alpontrban csupán arra hívom fel a figyelmet, hogy az ige maga minden szerkezetbe kizárólag a „cselekvés módja” jelentésösszetevőt hozza. Aktuális téma esetén ez a mód az állapotváltoz(tat)ás végrehajtásának, lezajlásának a mikéntjére vonatkozik, míg lehetséges téma esetén az instancializálódáshoz vezető cselekvés mikéntjére.

Az, hogy a HK-szerkezet igéje „könnyű” igének tűnik, vagyis az, hogy nem a „cselekvés módja” jelentésösszetevő dominál, nem az ige speciális lexikális tulajdonságaiból (a „létezik” jelentésösszetevőből) következik, hanem a teljes mondat diskurzusfunkciójából. A folyamatos és az igekötős szerkezetben csupán az ige által kifejezett esemény (vagy annak betetőzése) az új információ, míg a belső argumentum specifikus, azaz már ismert dologra vonatkozik, így az esemény típusa nagyobb hangsúlyt kap, mint a HK-szerkezetben, ahol a belső argumentum is új információt közvetít. Sőt a HK-szerkezetek leggyakoribb funkciója az új entitás, nem pedig az új esemény bevezetése (prezentálása). Adott kontextusban ugyanis az entitás megjelenéséből a hozzá tartozó esemény típusa (a cselekvés módja) általában kikövetkeztethető (pl.: *ház* → *épül*; *gyerek* → *születik* stb.).

3.2. Az azonosítások típusai

A szemantika és a pragmatika határán húzódó vizsgálatokban, mint amilyen a jelen dolgozatban tárgyalt probléma is, fontos különbséget tenni a predikátumok thematikus argumentumai és a vonzat-DP-k (egészen pontosan azok determinánsa) által bevezetett diskurzusreferensek között, vö. pl. Farkas és de Swart (2003). Farkas és de Swart az inkorporáció jelenségét vizsgálva két alapvető viszonyt vezet be. Az egyik az instanciaviszony, mely az esemény egy thematikus argumentuma és az őt megjelenítő DP által bevezetett diskurzusreferens azonosítása, pl. (14a), a másik az unifikációs viszony, mely egy thematikus argumentumot azonosít a neki megfelelő, de diskurzusreferenst be nem vezető, predikatív vonzat argumentumával, ez az inkorporáció

esete, pl. (14b). Az instanciaviszony természetes nyelvi megfelelője az azonosító nominális mondat, az unifikációé pedig a predikatív nominális mondat.

(14a) Mari fúrta a falat. → A témaargumentum a fal / azonos a fallal.

(14b) Mari téglafalat fűrt. → A témaargumentum téglafal.

A nominális mondatok alaposabb vizsgálata azonban az azonosító típuson belül további típusokat különböztet meg. Ha a Farkas és de Swart által bevezetett instanciaviszony azonosító mondatokkal való analógiáját komolyan vesszük, el kell gondolkodnunk azon, hogy az azonosító mondatok típusai miféle azonosításokat eredményeznek a tematikus argumentum és a vonzat referense között. Den Dikkent (2001) követve három azonosító-mondat-típust különböztet meg. 1. Identifikáló (*identificational*): ennek alanya deiktikus kifejezés, pl. bemutatásnál használjuk, pl. *Az (a férfi) János*. 2. Specifikáló (*specificational*): kimerítően azonosítja egy „változó” értékét, pl. *A bankrabló János*. Ezt a típust ismeri föl É. Kiss (2006) a fókusz általi kimerítő azonosításban. 3. Ekvatív/Azonosító (*equative/ identity*): tipikusan arra szolgál, hogy a hallgatót tájékoztassa arról, hogy két különböző leírás referense azonos. A (14a) példa és általában a semleges nem-HK-szerkezetek nem predikatív vonzataihoz tartozó instanciaviszony az identifikáló típusnak feleltethető meg, hiszen az esemény adott szereplőjéről a hallgatónak nincs előzetes tudása, a beszélő identifikálja azt számára (*Az a dolog, amit Mari fűrt, történetesen a fal.*). A specifikáló nominális mondatokat É. Kisst követve a fókuszált vonzat általi instanciálásnak feleltetem meg, pl. (14c).

(14c) Mari A FALAT fúrta. → Az ismert fűrási esemény témája kizárólag a fal.

A jelen dolgozat szempontjából a harmadik eset a legérdekesebb. Már csak egy vonzattípusról nem beszéltünk: a HK-szerkezet belső argumentumáról, mely különbözik az identifikáció esetétől abban, hogy valójában nem a folyamat témáját, hanem csak annak végállapotbeli formáját nevezi meg, másrészt különbözik a specifikáló esettől abban, hogy maga az esemény sem ismert az adott kontextusban. A szemantikai inkorporációra hivatkozó korábbi elemzések (Bende-Farkas 2002; Kálmán és Varasdi 2005; Piñón 2006) tulajdonképpen a predikatív nominális mondatokkal való analógián alapulnának, ám ehhez a diskurzusreferens bevezetését az ígéhez kellett kapcsolniuk. A jelen gondolatmenet akkor válna teljessé, ha a HK-szerkezet belső argu-

mentuma által bevezetett referens és a témaargumentum viszonya az ekvatív nominális mondatokkal lenne párhuzamba állítható – (14d).

(14d) Mari fűrt egy lyukat. → A lehetséges téma instanciája egy aktuális lyuk.

3.2.1. Ekvatív viszony – instanciaviszony

A (14d) példa önmagában nem győzi meg az olvasót arról, hogy az instanciaviszonynak bármi köze lenne az ekvatív azonosításhoz. Ahhoz, hogy a javaslat egyáltalán érthető legyen, az azonosítás fogalmát fogom röviden és célrátörően vizsgálni.

Az azonosító állítások két entitásra (vagy általánosabban két azonos szemantikai típusú dologra) referáló kifejezésből és egy kopulából állnak (utóbbi olykor elhagyható). Az egyik lehetőség, hogy a két referáló kifejezés között fennálló azonosító viszonyt a kopula jelentésének tulajdonítjuk. Azokban a nyelvekben azonban, ahol nem vagy nem mindig jelenik meg igei kopula (a magyar is ilyen) nehéz lenne megmagyarázni, hogy a mondat jelentésének lényegét kifejező elem miért hagyható el. A másik lehetőség, hogy a kopula nem hordoz önálló jelentést, ekkor viszont nem világos, hogy milyen szemantikai művelet által jön létre a két entitás-típusú kifejezésből egy proposíció. Egy lehetséges út azt állítani, hogy mégsem azonos típusú a két kifejezés, hanem a DP-k is lehetnek tulajdonságjelölők (l. Partee 1987). Mikkelsen (2004) szerint például a specifikáló mondat típusban az egyik DP valójában tulajdonságot jelöl, ám ő is azt állítja, hogy léteznek valódi, azaz két entitásjelölőből álló ekvatív mondatok is, bár ezeket nem vizsgálja. Én is ebből indulok ki, és a jelen dolgozatban nem vizsgálom, hogy mi fejezi ki az azonosítást, ha nem a kopula.

További nehézség, hogy létezhetnek-e egyáltalán olyan állítások, melyek két ismert referenciájú entitást azonosítanak. Hiszen, ha egyszer ismert a referenciájuk, akkor vagy nyilvánvaló az azonosság, vagy nyilvánvalóan hamis. Az egyik lehetséges válasz az – és fentebb ennek szellemében fogalmaztam meg az ekvatív típus használati körét –, hogy a leírásokat azonosítjuk valójában, nem magukat az entitásokat. Ez azonban azt jelenti, hogy az ekvatív azonosítást kiemeljük a természetes nyelvből, és egy metanyelvi jelenségnek tekintjük. Viszont meglepő, hogy míg a metanyelvi eszközöknek általában tudatában vannak a beszélők, az ekvatív azonosítás esetén nincsenek. Az én javaslatom az, hogy igenis létezik olyan eset, amikor két ismert entitás azonosítása nem nyilvánvaló, mégpedig akkor, ha az egyikük lehetsé-

ges, a másikuk aktuális entitás. A természetes nyelv azonosító állításainak tehát nem a logikai azonosságot feleltetem meg a logikai nyelvben, hanem a lehetséges és aktuális entítások közötti instanciaviszonyt. Ez matematikailag óriási különbség, hiszen az instanciaviszony nemhogy az ekvivalencia-relációk egyik tulajdonságával sem bír (nem tranzitív, nem szimmetrikus, nem reflexív), de két diszjunkt halmaz közötti reláció. A nyelv kommunikációs szerepére gondolva viszont plauzibilis, hogy az azonosságot ne szigorú logikai azonosságként, hanem valamiféle megfeleltetésként írjuk le.

3.2.2. Utóspecifikus kifejezések az ekvatív mondatban, specifikus kifejezések a HK-szerkezetben

Ha elfogadjuk az ekvatív azonosság és az instanciaviszony azonosságát, akkor azzal az empírikus nehézséggel találjuk szemben magunkat, hogy míg az ekvatív azonosító mondatokban általában két határozott főnévi csoport szerepel, addig a HK-szerkezetek belső argumentuma, melynek a téma-argumentummal való instanciaviszonyáról szó van, utóspecifikus. Emlékeztetek Szabolcsi (1992) Barwise és Cooper (1981) munkájára támaszkodó azon megállapítására, mely szerint a specifikus kifejezések valójában nem agrammatikusak a HK-szerkezetben, hanem csupán tautologikusak. Jelen magyarázat szerint ennek oka nem az ige „létezik” jelentéskomponense, hanem az instanciaviszony ismert volta. Ha már ismert egy instancia, akkor az is kontextuálisan kikövetkeztethető, hogy minek az instanciája. Vannak azonban olyan esetek, amikor megjelenhetnek határozott kifejezések a HK-szerkezetben, ekkor emlékeztető szerepű (vö. Ward és Birner 1995) lesz a mondat pont a feltételezett ismertség miatt, l. (15). Emlékeztetnék arra, hogy az ekvatív mondattípust is szokás ezzel a hallgatót emlékeztető, tájékoztató szereppel jellemezni, tehát áll a párhuzam.

(15a) A: Elromlott a kocsí. Mitévők legyünk? Szabolcsi (1992) alapján

B: Hát van *a ló*.

(15b) A: Mit főztek vacsorára?

B: Hát vettem *azt a nagy fej karfiolt*.

Kérdés még az, hogy a nem-specifikus főnévi csoportot tartalmazó ekvatívok is (ha egyáltalán vannak ilyenek) párhuzamba állíthatók-e a nem-specifikus NP-t tartalmazó HK-szerkezettel. A szemantikai inkorporációt

feltételező elemzések a HK-szerkezet belső argumentumát predikatív szerepűnek tartják, míg a jelen javaslat ragaszkodik diskurzusraferenst bevezető szerepükhöz. A határozatlan névelős kifejezést tartalmazó nominális mondatok szerepe ugyanígy vitás; a (16a) és (17a) mondatok közti különbséget szóhasználati különbségnek szokás tekinteni. Ám a fentiek fényében azt mondhatjuk, hogy mivel (17a)-ban a nem-specifikus NP vezet be tartós diskurzusraferenst (azaz utóspecifikus), ezért nem lehet szó predikatív viszonyról, csak azonosításról. Tehát a (17a) mondat egy újonnan bevezetett entitással való ekvatív viszonyt fejez ki, míg (16a) predikatív.⁸ (A (b) mondatok az (a) jelű mondatok állítmányi kifejezésére való visszautalás lehetőségét mutatják.) Látjuk, hogy az utóspecifikus NP-t tartalmazó HK-szerkezettel párhuzamosan az utóspecifikus NP-t tartalmazó ekvatív mondat szerepe is az új diskurzusraferens bevezetése, és a lehetséges entitás (azaz *Tóbiás*) és az aktuális entitás közötti instanciaviszony létrehozása. Hogy az ekvatív viszonyban mi jelenik meg lehetséges entitásként, az a beszélgetés résztvevőinek tudásától függ, mint látjuk, akár egy személynevet is értelmezhetünk lehetséges individuum jelölőjeként, (17a)-ban: *az, akit te Tóbiásként ismersz; az, akinek te Tóbiást képzeled.*

(16a) Tóbiás örült.

(16b) #Ezzel az örülttel akarsz együtt élni?

(17a) Tóbiás egy örült.

(17b) Ezzel az örülttel akarsz együtt élni?

Mind a határozott kifejezést tartalmazó HK-szerkezetek, mind az utóspecifikus kifejezéssel álló ekvatívok részletes tárgyalást igényelnének. A fentiekben csak röviden említettem őket jelzendő, hogy a két szerkezet közötti párhuzam megalapozható. A párhuzam tehát összefoglalva abban áll, hogy mindkét szerkezet egy lehetséges és egy aktuális entitás közötti instanciaviszonyt tartalmaz. Az ekvatív szerkezetben a lehetséges entitásra is utal főnévi csoport, míg a HK-szerkezetben csak tematikus argumentumként van jelen.

---

⁸ Kenesei (sz. k.) Az *anyósom* (egy) *örmester* típusú példákról azt állítja, hogy a névelő a metaforikus használatban kötelező, viszont ezekben az esetekben nincsen szó azonosításról. A határozatlan névelő azonosítást csak nem-metaforikus használat esetén fejez ki, pl. *Péter (egy) jó nőgyógyász*. Én mindegyik névelős szerkezetet azonosítónak tekintem. Russell (1919) a névelős és névelőtlen típus különbségéről a következőt mondja. “The proposition *Socrates is a man* is no doubt ‘equivalent’ to *Socrates is human*, but it is not the very same proposition. The *is of Socrates is human* expresses the relation of subject and predicate; the *is of Socrates is a man* expresses identity” (Russell 1919: 172, idézi Kádár 2006).

Farkas és de Swart (2003)-at követve javaslatom azt feltételezi, hogy az eseményszerűségek thematikus argumentumai mindig impliciten vannak jelen a szerkezetben és a megfelelő szintaktikai argumentumok különféle, a nominális mondatok típusainak megfelelő relációkat létesítenek velük.

3.3. A javaslat előnyei

3.3.1. Az ágens nyújtotta lehetőségek

A 3.1.1. alpontban hangsúlyoztam, hogy ha a HK-szerkezet használati körét akarjuk meghatározni, akkor a diskurzusbeli létesítés fogalma a releváns, mely vonatkozhat egyben való világbeli létesítésre is vagy elérhetővé válásra vagy akár másra. A lehetséges entitásokat a diskurzusban releváns cél, terv, szándék, lehetőség hordozójaként interpretálhatjuk. E megközelítés alapján érthetővé válik az a tény, hogy a nem valódi létesítőesemények mindig tartalmazznak ágenst, vö. (18a) és (18b), azaz a téma lehetséges entitásként való értelmezéséhez szükséges annak a tudatos lénynak a jelenléte is, akinek a tudatában a lehetőség és az instanciaviszony megjelenik.

(18a) Hizlaltam (nektek) egy disznót.

(18b) *Hízott (nektek) egy disznó.

Írásom névtelen lektora megjegyzi, hogy ugyan (18b) mondat nem jó, az alábbi (19)-es már igen. Egyetértek vele, észrevétele pontosan az itt elhangzottakat támasztja alá. A *nő* ige ugyanis valódi létrejövést fejez ki. A (19)-esben nem arra gondolunk, hogy már volt egy facsemete, ami egyszer csak növekedésnek indult, hanem, hogy a földből nőtt ki újonnan az egész fa. Ezért nem kell, hogy megjelenjen a tudatos lény, míg a (18)-asban egy már létező kismalac felhizlalásáról van szó, tehát nem valódi létesítésről.

(19) Nőtt nektek egy diófa a kerítésnél.

3.3.2. A HK-szerkezet „produktivitása”

A jelen leírás szerint bármely ige szerepelhet HK-szerkezetben, ha témáját lehetséges entitásként a belső argumentum referensét pedig annak instanciájaként tudjuk értelmezni. Ezt értem a szerkezet produktivitása alatt.

Például a (20a) jelű példa *tol* igéjét nem tartjuk HK-igének, a szubsztenderd nyelvhasználatban mégis van HK-igei használata, (20b). Mondhatnánk, hogy ez már egy másik *tol* ige. De ha abból indulunk ki, hogy

az ige jelentése csak a „cselekvés módja” komponenst tartalmazza (mint azt a 3.1.3. alpontban állítottam), akkor nem kell megkülönböztetnünk a két igit, a (20)-asban látható különbséget egyszerűen a téma aktuális, (20a), illetve lehetséges, (20b), voltára vezethetjük vissza.

(20a) *Toltam egy talicskát.

(20b) Toltam egy hamburgert / sms-t.

A HK-szerkezet valódi produktivitását a mértékhatórozói szerepű áltárgyat tartalmazó szerkezetek adják, pl. (21). Állításom szerint, ezek a szerkezetek HK-szerkezetek, és mivel bármely folyamatige mellett megjelenhetnek ilyen áltárgyak, bármely folyamatigével képezhető HK-szerkezet. Piñón (2007) a tárgyesetű duratív időhatározókról mint a mértékhatórozók speciális esetéről állítja, hogy HK-szerkezetet hoznak létre.

(21a) Futottam egy háztömböt.

(21b) Olvastam két órát az újságot.

A szerkezet HK-szerkezet, vö. (22), de megvannak a folyamatos és igekötős rokon szerkezetek is (5)-ös példával párhuzamban, vö. (23).

(22) Két perc alatt futottam egy / *a háztömböt.⁹

(23) Futottam egy háztömböt. / Éppen futottam a (szokásos reggeli) háztömböt, amikor... / Lefutottam a háztömböt.

A kimérő áltárgyas szerkezetek abban különböznek az eddig említett HK-szerkezetektől, hogy a belső argumentum nem a témaargumentumot instancializálja, hanem az eseményváltozót: az *a/egy háztömb* a fenti mondatokban *a/egy* futási eseményre utal, mely egy háztömbnyi távon zajlott. A 4.1. alpontban említeni fogom az ún. produkciós (*performance*) igit, melyeknek a témája is tulajdonképpen maga az esemény, és a létesítőigék egy altípusának tekinthetők. Mondhatjuk azt, hogy a fenti mértékhatórozói áltárgyak produkcióssá teszik az igit: az adott mértékre kiterjedő esemény létrejöttéről szólnak.

---

⁹ A mondat természetesen úgy értendő, hogy az időhatározó nincs fókuszban. Különbözik a határozott áltárgy is elfogadható lenne.

3.3.3. A fókuszos mondatok

Szabolcsi munkája óta ismert tény, hogy a HK fókusz jelenlétében felfüggesztődik, azaz a fókuszos mondat belső argumentuma akkor is lehet specifikus, ha a semleges mondaté nem, vö. (22a-b). Ennek oka, hogy a magyar fókuszos mondat előfeltételezi a mondat háttérhez tartozó részét, tehát itt nem jelenhet meg új információ, például utóspecifikus kifejezés sem (l. É. Kiss 1995).

(22a) Tegnap vettem egy/*a kalapot.

(22b) TEGNAP vettem egy/a kalapot.

Ez nehézséget jelent a korábbi elemzések számára. Szabolcsi (1992) kénytelen a fókuszos mondatban egy álige megjelenését feltételezni, mely elveszti a „létezik” jelentésszövetevőt, és a „cselekvés módja” dominál. Az álige státusza nem világos, ugyanis külön lexikai egységet nem képez. Bende-Farkasnál (2002) és Piñónnál (2006) pedig, mivel az új diskurzusreferens bevezetése a HK-ige lexikális leírásában szerepel, a fókuszos mondatban ez a lexikai tétel nem jelenhet meg, azaz például (22b)-ben más jelentést hoz a *vesz* ige a lexikonból, mint (22a)-ban. Kálmán és Varasdi (2005) számára a fókuszos mondat azért nem jelent problémát, mert a HK-t egy speciális konstrukció (a HK-szerkezet) tulajdonságának tekintik, a fókuszos mondat pedig már egy másik konstrukció más tulajdonságokkal.

A jelen javaslatban ugyanaz a lexikális ige jelenhet meg mindkét mondatban, sőt a fókuszos mondatban is létrejön a lehetséges és aktuális entitás közötti azonosítás. A különbség csak annyi, hogy a fókuszált kifejezés már kontingens állításhoz vezet a specifikus NP-t tartalmazó szerkezetben is.

4. A célállapot-határozók

A 2. pont tanulsága az volt, hogy a szándékolt célállapot és a végállapot fogalmát külön kell választani. A legfőbb érv emellett, hogy míg a befejezett aspektusú mondat implikálja a végállapot elérését, nem feltétlenül implikálja a célállapotét. Továbbá arra jutottam, hogy a célállapot-határozók adjunktumok, nem argumentumok. Ugyanakkor a bővítmények kötelezősége a legkézenfekvőbb érvnek tűnik argumentumstátuszuk mellett, Komlósynál (1992) is az első számú vonzattessztként szerepel. Ebben a pontban arra adok egy lehetséges magyarázatot a HK 3. pontban felvázolt megközelítése alap-

ján, hogy miért lehetnek olykor kötelezők a szabad határozók bizonyos HK-szerkezetekben.

4.1. Állapothatározó vs. körülményhatározó

Mindeddig különösebb magyarázat nélkül összefoglalólag célállapot-határozónak neveztem azokat a határozókat, melyeket Bende-Farkas általánosított célargumentumként, Kálmán és Varasdi pedig kedvezményezetti argumentumként azonosított. Példáimban kedvezményezett, cél és terminusz egyaránt megjelent. Az első kérdés az, hogy ezek valóban állapothatározók-e?

A mondat bővítményei vagy a mondat által leírt esemény szereplőire és körülményeire utalnak, vagy valamelyik szereplőhöz kapcsolnak további információt. Az előbbi típusba tartoznak az argumentumok és a körülményhatározók, míg az utóbbiba az állapothatározók. Bizonyos esetekben a határozó lehet kétértelmű. Például a *Láttam Tádét a távcsővel* mondat két lehetséges reprezentációja:

(23a) $lát(e, én, Tádé) \wedge INST(e, a\ távcső) \rightarrow$ körülményhatározó

(23b) $lát(e, én, Tádé) \wedge INST(\textbf{Tádé}, a\ távcső) \rightarrow$ állapothatározó

Állításom szerint a HK-szerkezetben kötelezően megjelenő terminatív, kedvezményezett és célszerepű határozók állapothatározók. A terminatív kifejezések esetén általánosan elfogadott, hogy a téma végállapotbeli helyzetét adják meg.

A kedvezményezett esete már nem nyilvánvaló. Az *Rajzoltam egy almát Tádénak* mondatban a *Tádénak* szokásos reprezentációja: *BEN(e, Tádé)*. Ha igaz lenne, hogy a kedvezményezett az esemény szereplője, akkor olyan mondatokban is megjelenne, melyekben nyilvánvaló, hogy a témaargumentummal nem kerül kapcsolatba, pl. (24a), vagy nincs is téma, pl. (24b). Ezek azonban datívuszi bővítménnyel agrammatikusak, a *Tádé kedvéért* kifejezéssel kapnánk a szándékolt jelentést.

(24a) Ettem egy almát *Tádénak / Tádé kedvéért.

(24b) Gondolkoztam / Elköltöztem *Tádénak / Tádé kedvéért.

(24b)-vel szemben látszólag rengeteg ellenpélda hozható: *meséltem / táncoltam / hegedültem / kiabáltam / jósoltam Tádénak*, de érdemes észrevenni, hogy az ellenpéldák mind ún. produkciós (*performance*) igék, azaz

olyan cselekvéseket írnak le, amelyeket az ágens az esemény illetve annak valamilyen, külső szemlélő számára is érzékelhető kísérőhatásának (látvány, hanghatás stb.) a létrehozása érdekében csinál. Tulajdonképpen az esemény egyben a témaargumentum is, ki is egészíthetők ezek a szerkezetek egy az eseményre utaló tárggyal (*meséltem egy mesét, táncoltam egy tangót* stb.). A produkciós események a létesítőesemények egy alcsoportját képezik (l. pl. Piñón 2008). A produkciós eseményeknél is megfigyelhető a *Tádénak* és a *Tádé kedvéért* határozók közötti apró jelentéskülönbség, mely az állapothatározó vs. körülményhatározó kontrasztnak felel meg: *hegedültem Tádénak* – azért hegedültem, hogy élvezhesse Tádé a zenét (állapothatározó: zene Tádénak), *hegedültem Tádé kedvéért* – Tádénak valamiért fontos, hogy hegedüljek (pl. azt akarja, hogy fejlődjek), de a tényleges hegedülésemet talán nem is hallotta. A vizsgált datívuszi bővítmények tehát a témára vonatkozó állapot-határozók.

A célhatározók általában vonatkozhatnak a teljes eseményre is, pl. (25a), és a témaargumentumra is, pl. (25b), ahol a látási eseménynek magának nincs köze a kabáthoz. A HK-szerkezetek esetében nehéz eldönteni, hogy melyik típus szerepel, mivel az esemény maga sokszor a célhoz szükséges entitás létrejöttét vagy elérhetővé válását fejezi ki, de (25b) pont egy olyan HK-szerkezet, amely csak a diskurzus szintjén létesít (ti. a csinos kalap diskurzusreferensét), és itt látszik, hogy a célhatározó valójában a témára vonatkozik.

(25a) A regényíráshoz elköltöztem.

(25b) Láttam egy csinos kalapot az új kabátomhoz.

A vizsgált célállapot-határozók tehát állapothatározók. Amiben különlegeseek, az a következő:

(26) A célállapot-határozók olyan állapothatározók, melyek logikai alanya lehetséges entitás.

4.2. A HK-szerkezetek célállapotai

A 3. pontban arra jutottunk, hogy a határozó nélküli HK-szerkezetekben (i) az ige témaargumentuma lehetséges entitás (l. 3.1.), és (ii) közte, illetve a belső argumentum aktuális entitása közötti pontos viszony az ekvatív azonosítás, ami viszont maga az instanciaviszony (l. 3.2.). Ha tehát egy ige +

belső argumentum pár magában nem értelmezhető HK-szerkezetként, mint (3g-i) példákban (illetve megfelelő kontextus híján (3d-f) példákban sem), akkor vagy az instanciaviszonyt nem tudjuk értelmezni, vagy eleve nem feltételezünk lehetséges entitást. Az előbbire példa a **főztem egy ruhát*: ami egy főzési esemény lehetséges entitása, azaz terve, szándéka lehet, annak instanciájaként nem egy ruhát várunk. Az utóbbira példa a **dobtam egy csontot*: milyen tervezett entitás húzódhatna meg ebben az eseményben?

Amennyiben a határozó nélküli és határozós HK-szerkezeteket egységesen akarjuk magyarázni, akkor a következő megoldás adódik. Ha van egy szerkezet, ami önmagában nem HK-, pl. **dobtam egy csontot*, de egy állapothatározóval kiegészülve azzá válik, pl. *dobtam egy csontot a Bodrinak*, akkor az állapothatározó az, ami az implicit lehetséges entitást bevezeti a mondatba. Az állapothatározó lehetséges témáját az ige belső argumentuma instancializálja (ekvatív azonosítás), így HK-szerkezetet kapunk az ige viselkedésétől függetlenül. Ha az ige témája nem lehet lehetséges entitás, akkor a határozó kulcsszerepet játszik a HK-szerkezet létrehozásában, azaz kötelező (bár nem argumentuma az igének!), l. (3g-i), míg ha az ige témája interpretálható lehetségesként az adott kontextusban, akkor a HK-szerkezet amúgy is létrejön, tehát a határozó megjelenése opcionális, l. (3a-f). Formálisabban (27a) mutatja a kötelező célállapot-határozó esetét. A kalapos változók lehetséges entitások. Az *egy csont* aktuális entitásra utal, ez identifikáló viszonyban van az ige aktuális témaargumentumával, de instanciaviszonyban a határozó lehetséges témájával. Míg a (27b) jelű, opcionális határozós esetben az aktuális *egy napernyő* mind az ige, mind pedig a határozó lehetséges témáját instancializálja.

(27a) Dobtam egy csontot a Bodrinak.

$$dob(e) \wedge AG(e, \acute{e}n) \wedge TH(e, x_1) \wedge BEN(\hat{x}_2, Bodri) \wedge ident(x_1, \text{egy csont}) \wedge inst(\hat{x}_2, \text{egy csont})$$

(27b) Vettem egy napernyőt az erkélyre.

$$vesz(e) \wedge AG(e, \acute{e}n) \wedge TH(e, \hat{x}_1) \wedge PURPOSE(\hat{x}_2, \text{az erkély}) \wedge inst(\hat{x}_1, \text{egy napernyő}) \wedge inst(\hat{x}_2, \text{egy napernyő})$$

4.3. Az időintervallumok viszonya

A 2. pontban tisztáztam a végállapot és a (szándékolt) célállapot közti különbséget. Fontos szempont volt, hogy míg a végállapot beálltát implikálja a befejezett aspektusú mondat, a célállapotét nem feltétlenül. Ugyanakkor, ha

a célállapot-határozó terminatív kifejezés (9a,d,f,i), akkor a célállapot beállta is következik. Ennek oka a következő.

Induljunk ki két, a HK-szerkezetektől független példából! A (28a)-beli egy célhatározói mellékmondatot tartalmaz, a célállapot beállta csak implikátúra. A (28b)-ben viszont az állapothatározó által leírt állapot (*részeg voltam*) mindenképpen fennáll.

(28a) Kinyitottam az ablakot, hogy bejöjjön a friss levegő ... de csak a füst jött be.

(28b) Kimásztam részegen az ablakba *... de végül józan voltam.

Ez a különbség egyszerűen a két állapot és a mondat fő eseményének időbeli viszonyából ered. Egy epizodikus mondat fő állítása a mondat által leírt esemény léte: ez a (28a)-ban az ablakkinyitási, a (28b)-ben az ablakba kimászási esemény. Az utóbbi esetben a részegség állapota időben átfed a fő eseménnyel, mintegy azt specifikálja, így az esemény létéből az állapot is következik. A célhatározó esetén viszont a friss levegő beáramlása követné a fő eseményt, attól független, így nem feltétlenül következik.

Ugyanígy magyarázat, hogy mely célállapotok következnek a HK-szerkezetben és melyek nem. Terminatívnak pont azokat az állapotokat nevezzük, melyek az esemény betetőzésekor állnak be, nem fedik tehát le az esemény teljes időintervallumát, de átfednek azzal a betetőzés pillanatában; így a betetőzésből ezek is következnek. A (9f)-ben például a tájképre festett kerítés nem tud nem a tájképen lenni a kerítés elkészülésének pillanatában. (Persze később átfesthetjük a képet, de az már egy másik esemény.)

A kedvezményezettek és a célhatározók esetében viszont a határozó által kifejezett állapot intervalluma nem érintkezik a fő esemény intervallumával. A (9e)-ben az ing kivasalása és Tóbiás rendelkezésére bocsátása, vagy a (9b)-ben a napernyő megvásárlása és az erkélyen való elhelyezése időben nem fednek át, így a fő eseményből nem következik a célállapot.

5. Összefoglalás

A határozottsági korlátozás jelenséghatárát illető javaslatom általános célja az, hogy az igék lexikai leírása ne tartalmazzon információs szerkezeti és pragmatikai hivatkozásokat. Ezt a lehetségesentitás-fogalom bevezetésével oldom meg. A létesítést/létesülést/ elérhetővé válást nem az ige „létezik” jelentésösszetevője képviseli, és nem is diskurzusszintű objektumoknak (azaz diskurzusreferenseknek és információs állapotoknak) a beemelése az ige

lexikai tételébe, hanem a lehetséges entitásoknak (azaz a tervek és szándékok szintjén létező dolgoknak) az aktuális entitásokkal egyenrangú entitásként való felvétele a modellbe.

Az igeik HK-igei, illetve a határozók célállapot-határozói használata annyit jelent, hogy témájuk lehetséges entitás. Az ilyen tulajdonságú objektumok jelenléte önmagában azonban még nem eredményez HK-szerkezetet (hanem lehet igeekötős vagy folyamatos szerkezet is). A HK-szerkezethez az aktuális referenciájú szintaktikai vonzattal való instanciaviszony létrejötte is szükséges.

Összegezve tehát azt látjuk, hogy a HK-szerkezeteknek két típusa különíthető el. Az egyikben a lehetséges entitás az ige témaargumentuma, a másikon a célállapot-határozóé. És persze az is lehet, hogy mindkettőé. A célállapot-határozó kötelezősége azt jelzi, hogy az ige témáját nem lehet lehetséges entitásként értelmezni (az adott kontextusban), tehát a határozó híján nem jön létre HK-szerkezet. Arra jutottunk tehát, hogy a kötelezőség nem az ige kívánalma, hanem egy adott típusú szerkezet, ti. a HK-szerkezet, létrejöttéhez szükséges. Az pedig, hogy egy eseményt milyen típusú szerkezettel írunk le a diskurzusban, információszervezési kérdés.

HIVATKOZÁSOK

- Barwise, J. – Cooper, R. 1981: Generalized quantifiers and natural language, *Linguistics and Philosophy* 4: 159–219.
- Bende-Farkas Á. 2002: Verb-Object dependencies in Hungarian and English: A DRT-Based Account. PhD-Dissertation.
- den Dikken, M. 2001: The syntax of non-verbal predication and the copula. <http://web.gc.cuny.edu/dept/lingu/dendikken/advsynt01.syl.pdf>
- Enç, M. 1991: ‘The Semantics of Specificity’, *Linguistic Inquiry* 22, 1–25.
- É. Kiss K. 1995: Definiteness effect revisited, in Kenesei, I. ed. *Levels and Structures*. (Approaches to Hungarian, Vol. 5.) JATE, Szeged, 63–88.
- É. Kiss K. 2006: Focussing as Predication, in Molnar, V. and Winkler S. eds.: *The Architecture of Focus*, Mouton de Gruyter, Berlin, 169–193.
- Farkas D. és de Swart, H. 2003: *The Semantics of Incorporation*, CSLI Publications, Stanford, California
- Kádár E. 2006: A kopula és a nominális mondat a magyarban. PhD-dissz., Babes-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár.
- Kálmán L. és Varasdi K. 2005: The Hungarian Definiteness Effect Hoax (kézirat).

- Komlósy A. 1992: Régensek és vonzatok, in Kiefer F. szerk.: *Strukturális magyar nyelvtan I: Mondattan*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 299–527.
- Maleczki M. 2000: Határozatlan argumentumok a magyarban, in Kenesei I. szerk.: *Igei vonzatszerkezet a magyarban*, Budapest, Osiris, 287–331.
- Mikkelsen, L. 2004: Specifying who: on the structure, meaning, and use of specificational copular clauses. PhD. diss., University of California, Santa Cruz.
- Milsark, G. 1977: Toward an explanation of certain peculiarities of the existential construction in English, *Linguistic Analysis* 3: 1–29.
- Partee, B. 1987: Noun phrase interpretation and type-shifting principles, in J. Groenendijk, D. de Jong, and M. Stokhof eds.: *Studies in discourse representation theory and the theory of generalized quantifiers*. Dordrecht, Foris, 115–144.
- Piñón, Ch. 2005: Verbs of creation in Hungarian. 7th ICSH, Veszprém.
- Piñón, Ch. 2006: Definiteness effect verbs, in É. Kiss, K. ed.: *Event structure and the left periphery of Hungarian*, Dordrecht, Springer, 75–90.
- Piñón, Ch. 2007: Two kinds of durative adverbials in Hungarian. 8th ICSH, New York.
- Piñón, Ch. 2008: Verbs of creation, in J. Dölling, T. Heyde-Zybatov and M. Schäfer eds.: *Event structures in linguistic form and interpretation*, Berlin, Mouton de Gruyter, 493–522.
- Rákosi Gy. 2007: Vonatok és szabad határozók közt. VII. Nyelvészeti Szuperkurzus, Pécs
- Reinhart, T. 2002: The Theta System - an overview, *Theoretical Linguistics* 28: 229–290.
- Russell, B. 1919: *The Philosophy of Mathematics*, London, Allen and Unwin.
- Szabolcsi, A. 1986: From Definiteness Effect to Lexical Integrity, in Abraham, S. and de Meij, S. eds.: *Topic, Focus and Configurationality*, John Benjamins, Amsterdam, 321–348.
- Szabolcsi A. 1992: *A birtokos szerkezet és az egzisztenciális mondat*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Szilárd B. 2009: A kontextus szerepe a főnevek interpretációjában. Jelen kötet, 223–263.
- Tenny, C. 1994: *Aspectual roles and the syntax-semantics interface*, Dordrecht, Kluwer.
- Wacha B. 1978: Az ígés-szerkezeti aspektus kategóriája a magyar nyelvben. Bölcsészdoktori értekezés, ELTE
- Ward, G. and Birner, B. 1995: Definiteness and the English Existential, *Language* 71: 722–742.